

ВІЙСЬКОВА МОГУТНІСТЬ НАПОЛЕОНІВСЬКОЇ АРМІЇ НА ПРИКЛАДІ ГРЕНАДЕРСЬКИХ ФОРМУВАНЬ

“У політичному світі відбулися справжні дива, що здійснила французька армія. Вона становить дивовижний феномен, який має викликати інтерес одних і змусити задуматися інших».

(Фон Фабер)

Армія становила фундамент, на який постійно спирався у військовій і політичній діяльності Наполеон Бонапарт. Військові формування часів Першої республіки – є зразком нової, дисциплінованої, по-новому вишколеної армії, де кожен міг, будучи простим солдатом, – дослужитися до маршала. Дійсно, тематика наполеонівських війн і постать, власне, Наполеона Бонапарта є досить **актуальною**. На сьогодні написано чимало історичних праць, присвячених періоду наполеонівських війн загалом, і армії Наполеона, зокрема. Адже її військова могутність свого часу, змушувала тремтіти всю Європу. Наполеонівська армія – це зразок добре навченої, вишколеної і, загартованої боями, військової структури, що забезпечила політичну стабільність Франції на доволі тривалий період. З огляду на це, актуальність вивчення військового мистецтва французьких збройних сил, у тому числі й військових формувань гренадерів, і нині викликає інтерес дослідників й широкої громадськості.

Метою наукової статті є дослідження основних факторів і чинників, які впливали на становлення й бойову міць наполеонівської армії, її організаційну структуру, еволюцію й трансформацію певних стратегічних якостей в нових умовах.

Водночас, досягнення мети проблеми передбачає вирішення низки **завдань**:

охарактеризувати особливості формування й становлення військових сил Наполеона Бонапарта;

з'ясувати проблеми й перспективи імперської армії нового зразку на прикладі гренадерських формувань.

Об'єктом наукового дослідження є військові формування Наполеона періоду Консульства та Імперії.

Предметом дослідження виступають процеси формування і розвитку наполеонівської армії, зокрема гренадерських полків, їх вплив на становлення могутності Імперії Наполеона Бонапарта.

Історіографічною базою даної проблеми є праці переважно російських дослідників. Зокрема, чималу увагу комплектуванню наполеонівської армії, участі її в бойових діях, присвятили такі науковці, як В. Кисельов [3], П. Ротмістрова [5], О. Соколов [6], Є. Тарле [7]. Так, П. Ротмістрова робить основний акцент на формуванні наполеонівської армії та нових методах підготовки солдат [5]. У праці А. Соколова “Армія Наполеона» достатньо вичерпно, на нашу думку, подано, власне, армію з середини, її повсякденне життя [4]. В. Кисельов у своїй розвідці дослідив особисту гвардію імператора та способи її комплектації [3]. Дослідник Є. Тарле акцентує переважно увагу на армії, як плацдарму політики, власне, самого Наполеона Бонапарта [7].

Армія Наполеона вийшла з армії Республіки – організаційно, матеріально, психологічно. Звичайно, війська Імперії зазнали суттєвих змін у порівнянні з періодом революційних воєн, але багато чого залишилося постійним до моменту падіння Імперії, і в певній мірі, збереглося навіть у сучасній французькій армії.

Найвизначнішим є той факт, що армія революції створила самого Наполеона Бонапарта, виростила майбутню блискучу плеяду маршалів і генералів і в чималій, якщо не вирішальній мірі, долучилася до встановлення Консульства, а згодом – Імперії Наполеона I.

Відтак, вийшовши за кордони Франції, війна для Республіки ставала незворотною. Коаліція відтепер не могла поступитися, бо переможний марш республіканських військ змушував “хитатися» всі європейські трони [7, с.123].

В цей час народилася нова армія. Старі королівські війська поступово зникли в період Революції. Величезна кількість солдатів дезертирували, офіцери емігрували або пішли у відставку. Навіть найзапекліші оптимісти розуміли, що з цими позиціями нічого було й думати протистояти силам коаліції. Тому було прийнято рішення про створення нових сил –

батальйонів добровольців (волонтерів) [2].

Відтак, було сформовано понад півтораста батальйонів загальною чисельністю близько 100 тис. чоловік. Батальйони волонтерів значно відрізнялися від лінійних військ, починаючи від менталітету, пронизаного революційною ідеологією, і, закінчуючи уніформою, яка в добровольців була національних кольорів (синій мундир із білими і червоними декоративними деталями) [6, с. 18]. Звідси, глузливі прізвиська: “васильки» – так називали волонтерів старі солдати.

Особливо вирізнявся порядок формування командних кадрів волонтерських батальйонів. Він був справді “революційним». Усіх командирів, від капрала до полковника, обирали власне, добровольці. Однак, варто зазначити, що офіцерами могли бути обрані лише ті, хто вже служив у армії.

Крім того, слід зауважити, що за часів Революції у Франції велика увага приділялася армії та рекрутському набору. Причому військові формування отримували нові укомплектування. В цій армії сини орачів і ремісників йшли в одному строю з синами буржуа і художників, вчорашні студенти були сусідами колишніх маркізів. Багато хто з них палко вітав Революцію, і це була не лише молодь. Зокрема, Бонапарт у своїй брошурі “Сніданок в Бокері» з позицій переконливого республіканця зазначав, що там були люди і старшого покоління, які афішували свої революційні переконання, і як приклад наводили закон про страту емігрантів, захоплених зі зброєю в руках [6, с. 29].

З приходом до влади Наполеона Бонапарта 9 листопада 1799 р., в лавах французької армії налічувалося 543 піхотних батальйони, зведених у 112 напівбригад лінійної та 30 бригад легкої піхоти, а також виділених у кілька окремих формувань, які переважно становили кістяк французької армії. Теоретично кожна напівбригада формувалася зі штабу (34 особи) та трьох батальйонів, що склалися, в свою чергу, із 9 рот кожен. 8 рот батальйону були звичайними, називалися, в лінійній піхоті фузилерними, а в легкій – егерськими.

Одна рота була елітною: в неї входили кращі і високі на зріст солдати батальйону. В лінійній піхоті елітна рота називалася гренадерською, а в легкій – карабінерною. Всі роти перебували під командуванням капітанів, яким допомагав один лейтенант і один суб-лейтенант. У роті був також один старший сержант – “старшина роти» і унтер-офіцер, відповідальний за господарську частину підрозділу. Кількість рядових капралів і сержантів була різною. Врешті, у всіх ротах було по два барабанщики. Таким чином, рота гренадерів, карабінерів або егерів мала налічувати 83 людини, а рота фузилерів – 126 осіб. Весь батальйон складався з 1094 осіб, однак усе це лише на папері. Насправді, чисельність бригади була значно більшою [6, с. 117].

Аналізуючи легку і лінійну піхоту, необхідно відзначити, що принципових відмінностей між цими видами військ ставало все менше і менше. Спочатку в епоху Революції лінійні бригади утворювалися, як зазначено вище, зі злиття полків лінійної піхоти та батальйону волонтерів, а бригади легкої піхоти – із залишків егерських батальйонів старої армії, вільних загонів, а також низки волонтерських батальйонів [3].

Передбачалося, що лінійна піхота буде боротися, як і впливає з її назви, переважно в лінійному бойовому порядку, а легка розчинятиметься в стрілецькі ланцюги, виконуючи в поході функції розвідки та бойової охорони. Однак, насправді, всі зазначені завдання довелося виконувати як лінійній, так і легкій піхоті.

Легким військам не можна було обійтися без навичок бою в зімкнутих бойових порядках, а лінійній піхоті, в свою чергу, не можна було постійно сподіватися на те, що “легені» бригади прикриють її похідні колони або бойові порядки [6, с. 121].

Проте різниця роду військ все ж позначалася. У частинах лінійної піхоти більше використовувалася традиція зімкнутому строю і досвід колективного бою, деколи дещо строгішою була дисципліна. Легка піхота частіше діяла в розсипному строю і мала більше навичок індивідуального бою. Крім того, легка піхота відрізнялася менш жорсткою дисципліною [2]. Проте, поступово за час революційних воєн, а особливо, починаючи з епохи Консульства, ці відмінності стерлися. Крім зовнішніх атрибутів у вигляді різної уніформи, між цими двома видами піхоти залишалася все менше принципових відмінностей.

У військовій діяльності Перший консул всіма силами прагнув повернути армію хоча б до відносної одноманітності, поліпшити якість її підготовки та матеріальне забезпечення. Виходячи з зазначених цілей, було також бажання відродити традиції, порушені в епоху Революції. З огляду на це, Бонапарт указом від 24 вересня 1803 р. відновив назви “полк»

замість «бригади» і «полковник» замість «командир бригади». Одночасно було здійснено скорочення кількості частин до 89 в лінійній піхоті і до 26 в легкій.

Указом від 12 березня 1804 р. в батальйоні легкої піхоти були створені так звані роти «вольтижерів», що пояснюється бажанням Наполеона відзначити хоробрих солдатів, які не могли через недостатній зріст бути зарахованими до роти гренадер або карабінерів [6, с. 423].

Якщо поняття «гренадер» завжди пов'язувалося з високим солдатом, відважним у штиковому бою, то «вольтижер» стало синонімом маленького стрілка, безстрашного в передовій ланцюга під жорстоким вогнем ворога.

Наступним за армійськими корпусами Наполеона, слідував незрівнянний резерв – Імператорська Гвардія, що становила славу і велич Імперії. «Всі її офіцери і солдати були хоробрими, покритими бойовими шрамами, вони прожили довге життя за малу кількість років» – так коротко і влучно характеризував генерал Фуа воїнів Гвардії Наполеона [6, с. 427].

Справді, не дарма сивоусий гвардійський гренадер у високій хутрянній шапці вже давно став збірним образом солдата Імперії, символом відваги й волі, яку не можуть зламати жодні випробування.

Не випадково, про історію Імператорської Гвардії у Франції написані десятки ґрунтовних томів, тисячі брошур і статей. Зрештою, і сам Наполеон обіцяв створити книгу про подвиги своїх вірних гвардійців: «... потрібно написати історію моєї Гвардії. Ця книга буде вічною пам'яткою, що я залишу на честь хоробрих, якими найбільше має пишатися Франція». Хоча Імператору не вдалося реалізувати цього задуму, він був здійснений іншими людьми [4].

Відносно створення гвардійського корпусу, варто зазначити, що особливістю Консульської, а згодом Імператорської Гвардії було її зародження із злиття двох паралельних структур, подібних за призначенням, але абсолютно різних, як за походженням, так і заслугами перед молодим главою Французької Республіки [1]. Першою з цих складових стало чи не найстаріше військове формування в світі. В 1799 р., коли Бонапарт прийшов до влади, воно називалося «Гвардія законодавчого корпусу», але, незважаючи на цілком республіканське найменування, частина мала за плечима багатовікову історію.

Зокрема, ще з початку XIII ст. за правління Філіпа-Авґуста при королівському дворі був організований загін «стражників з палицями», від якого беруть початок перші гвардійські формування [5].

Іншими словами, – це була своєрідна придворна поліція, що проіснувала до початку Великої французької революції. Рота забезпечувала порядок всередині палацових приміщень, перевіряючи підозрілих осіб, які опинилися в коридорах Версалу. Особовий склад роти здійснював також затримання особливо небезпечних державних злочинців, тобто, виконував поліцейські функції. Особливо несподівано склалася доля цього формування в епоху Революції. В той час, як новий уряд довершив справу руйнування королівської гвардії, рота палацової поліції не була розформованою, а збереглася і продовжила службу вже під новою назвою – «Гвардія Національної Асамблеї», а згодом у 1791 р. була перетворена в спеціальний загін жандармів.

Врешті, 28 жовтня 1795 р. ця жандармерія отримала назву Гвардія законодавчого корпусу, причому чисельність її була доведена до 1200 осіб. В цей час була створена і так звана Гвардія Директорії в складі двох рот піших і двох рот кінних гренадерів (в загальній кількості 224 чол.) [6, с. 424].

Відтак, два вищезазначених формування усунули від влади 19 брюмера за наказом Мюрата і Леклерка депутатів Ради п'ятисот, реалізувавши переворот, що встановив у Франції режим Консульства. Вже через два дні після перевороту генерал Бонапарт, провівши огляд Гвардій Директорії і законодавчого корпусу, оголосив їм, що відтепер вони складають єдине формування під назвою «Гвардія Консулів». Через місяць до складу Гвардії була включена рота кінних егерів.

Згодом було створено нову роту особистої охорони головнокомандувача, в яку приймали лише відбірних солдатів [4]. Вони повинні були, перш за все, бути безмежно відданими своєму «сюзерену».

У 1796 р. загін налічував 136 осіб (на 25 вересня), відібраних серед кращої кінноти Італійської армії. Незважаючи на скромну чисельність загону, хоробрі «Гіди» вписали не одну славу сторінку в історію перемог французької армії на полях Італії. Достатньо сказати, що в останні години битви при Арколе Бонапарт наказав командирі ескадрону Еркуліо вирушити з п'ятдесятьма гідами і чотирма чи

п'ятьма трубачами через чагарник, щоб атакувати лівий фланг ворога. Раптова атака жмені сміливців внесла плутанину в ряди австрійців і посприяла успіху битви [5].

Про те, наскільки гіді віддано виконували свою роботу, переконливо свідчить епізод, що відбувся під Сен-Жан д'Акрком – 4 травня 1799 р. Під час облоги цієї фортеці Бонапарт перебував у траншеї. Раптово поруч впала важка вибухівка. Бригадири гідів Доменіль і Карбонель, не вагаючись, кинулися до свого генерала і закрили його власними тілами. На щастя, обидва сміливці залишилися живими, тим більше, не постраждав і сам Бонапарт [6, с. 427].

Злиття цих двох частин – Гвардії законодавчого корпусу і Гвардії Директорії, з одного боку, і гідів Бонапарта з іншого, а також бойовий досвід гідів у Єгипті, показували, що відтепер Гвардія набуває іншого призначення, ніж у попередню епоху, коли вона виконувала, як уже відзначалося, насамперед, поліцейські функції й служила прикрасою через парадну форму офіційних церемоній, то тепер гвардія перетворювалася на добірну військову частину, головним завданням якої була охорона головнокомандувача в ході кампанії, а також виконання особливих тактичних завдань на полі битви [6, с. 429].

Головнокомандувачем даної гвардії формально був на початках маршал Лан, хоча фактично нею керував Бонапарт, який згодом перебрав її управління повністю в свої руки [3]. Слід зазначити, що Наполеон особисто обирав солдат до цього елітного формування, їх середній вік мав становити 35 років, також враховувалися певні індивідуальні характеристики. У полках гренадер була традиція – протикати вухо і носити в ньому золоту сережку, також золотий годинник, що особливо підкреслювало елітність даних військових формувань.

Відтак, ці елітні військові структури відігравали вирішальну роль у всіх битвах Наполеона і були його своєрідним форпостом для просування на полях битв.

Отже, можемо погодитися із відомим висловом про те, що великі батальйони вирішують все. Наполеонівська армія є однією із найвеличніших військових формувань за всю історію людства. Адже грандіозність її планування справді заслуговує схвалення, і хоча згодом це була багатонаціональна армія, проте, основу її становили елітні, добре вишколені військові формування – гренадерів, які були особисто віддані своєму головнокомандувачу. Наполеона Бонапарта вважають творцем військового мистецтва, яке пережило свій час. Він взяв на озброєння, народжену революцією, ідею єдності нації, але надав їй іншого значення. Це вже була не ідея захисту вітчизни, а пропаганда першості Франції на міжнародній арені. В реалізації цього важливого стратегічного для Наполеона завдання, його опорою й підтримкою стала французька армія, комплектуванню й навчанню якої приділяв значну увагу воєначальник.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гренадери Наполеона [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://bonapartizm.narod2.ru/fuzileri_grenaderi_v_pohode/
2. Касатиков С. Французкая армия 1812 / С. Касатиков // Научно-популярное издание. – Отечественная война. – № 3. – Харьков, 2001. – С. 2–19.
3. Кисельов В. Почётная гвардия Наполеона / В. Кисельов / Военно-исторический альманах – Новый солдат. – № 199. – Артемовск, 2002. – С. 4–40.
4. Комплектування почесної гвардії [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ciwar.ru/epoha-napoleona/pochetnaya-gvardiya-napoleona/komplektovanie-pochetnoj-gvardii/>
5. Ротмистрова П. История военного искусства / П. Ротмистрова. – М.: Воениздат 1963. – С. 197.
6. Соколов О. Армия Наполеона / О. Соколов. – Санкт-Петербург: Империя, 1999. – 595 с.
7. Тарле Е. Наполеон / Е. Тарле. – М.: Пресса, 1941. – 319 с.

Пістун Н.

Науковий керівник – доц. Удич З. І.

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

Інтерактивне навчання – це передусім, діалогове навчання під час якого відбувається взаємодія учнів з учителем. Сенс такого навчання полягає у тому, що під час навчального процесу практично всі учні залучені до процесу пізнання, мають можливість розуміти, усвідомлювати і рефлексувати з приводу того, що вони знають і думають. Окрім того, теми для обговорення не повинні бути закритими чи дуже вузькими [3, с. 136]. Тобто навчання відбувається шляхом взаємодії всіх тих, хто навчається і навчає.